

Demokratian ja valtion kytkös – katsaus tutkimussuuntauksiin

AINO HAKOVIRTA

JOHDANTO

Valtio on länsimaisessa valtio-opissa perinteisesti mielletty demokraattisten prosessien päänäyttämönä sekä demokratiateorioiden pääasiallisena viitekohtana. Kirjallisuutta demokratian ja valtion välisestä kytköksestä, niiden keskinäisestä riippuvuudesta ja merkityksestä toisilleen, on runsaasti. Näkemykset siitä, mitä kautta kytköstä tulisi lähestyä, ovat enimmäkseen ”muna vai kana” -tyyppisiä: Valtio vai demokratia ensin? Kumpi ohjaa kumpaa? Tyypillistä aihepiirin tutkimukselle on myös länsimaisen liberaalin demokratian sekä kansallisvaltion ymmärtäminen tietynlaisina ideaalimalleina, joiden pohjalta kytköstä tulisi ensisijaisesti tarkastella.

Democratization-lehden teemanumero ”The State-Democracy Nexus” (21:7) korosti vuonna 2014 tarvetta demokratian ja valtion kytköksen teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen revisiolle. Otsikkoon sisältyvä latinan sana *nexus* juontuu verbistä *nectō*, kytkeä eli ”sitoa yhteen”.¹ Kyseinen teemanumero on sittemmin herättänyt paljon keskustelua kytkös-tutkimuksesta, mutta se on tapahtunut korostetun tulossuuntautuneesti, tarpeellisen mallintamisen ja metodologian kehittelyn jäädessä vähemmälle. Katsaukseni tarkoituksena on identifioida aihepiirin nykytutkimuksen pääsuuntauksukset sekä arvioida niiden osuvuutta ja keskinäisiä suhteita. *Mitä lähtökohdista ne aiheen tarkastelulle asettavat? Millaisena ne päämääriensä, olettamustensa ja yleistystensä pohjalta valtion ja demokratian kytköstä hahmottavat?* Kytkösteeman tärkeyttä korostaa myös käytännön kysymys siitä, miten tällä tutkimuksella voidaan edistää demokratian ja valtion ongelmien ratkaisemista.²

Aineiston tähän katsaukseen olen koostanut pääasiassa aiheen kannalta relevanteista politiikan tutkimuksessa vuosina 1990–2020 julkaistuista lehtiartikkeleista. Hakualustana toimi viitteitä yli 1400 alan julkaisusta tarjoava Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) -viitetietokanta. Hakukomentoni antoivat (31.5.2020) tuloksiksi: *ab(state) AND ab(democracy) AND ab(nexus)* 62 tulosta; *ti(nexus) AND ab(democracy)* 48 tulosta; *ti(nexus) AND ab(state)* 194 tulosta; sekä *ti(state) AND ab(democracy)* 2890 tulosta.³ Kiinnittäen erityisesti huomiota siihen, millaisin teoreettisin lähtökohdin, olettamien ja tarkoituserin demokratian ja valtion välistä kytköstä koostamassani artikkeliaineistossa käsiteltiin, hahmotin kolme aihealueen pääasiallista tutkimussuuntausta. Kutsun näitä *demokratiakorosteiseksi*, *valtiokorosteiseksi* sekä *post-demokratia-suuntaukseksi* ja käsittelen ne tässä järjestyksessä. Nämä suuntauksukset eivät erotu toisistaan teräväräjaisesti, vaan niillä on myös yhtymäkohtia. Viitatut lähteet olen valinnut niiden kytkös-keskustelulle tarjoaman teoreettisen ja/tai metodologisen annin perusteella.

DEMOKRATIAKOROSTEINEN KYTKÖS – LÄÄKE VALTION HEIKKOUSTEKIJÖIHIN

Kytkös-tutkimuksen valtavirraksi viimeistään 1990-luvun taitteessa virinnyt demokratiakorostainen suuntaus nojautuu kolmeen teoreettiseen perusolettamaan: ajatukseen historiallisesta edistyksestä, näkemykseen demokraattisen mallin universaalisuudesta (demokratiamääritelmien tunnetusta kirjavuudesta huolimatta), sekä käsitykseen demokratiasta vahvan ja vakaan valtion pohjana, sen vallankäytön legitimoijana. Suuntaus korostaa myös markkinatalouden merkitystä valtion kapasiteetin lähteenä. Valtiota abstraktiksi toimijaksi kutistavan – vallankäytön neutralisoivan tai jopa minimoivan – markkinademokratian katsotaan vastaavan poliittisen järjestelmän eri malleista parhaiten nyky-yhteiskunnan tarpeita. Tällä selitetään sen ylivoimaa suhteessa historian ja nykyajan muihin malleihin (ajatustavan taustasta ks. Ciepley 2000, 157).

Suuntauksessa on ollut alkujaan kyse pikemmin kylmän sodan päättymisestä ja sen tuomista mahdollisuuksista länsimaisten arvojen levittämiseksi – liberaalin demokratian ja (kansallis-) valtion mallin voittokululle – kuin jonkin aiemman koulukunnan haastamisesta. Puhuttiin optimistisesti ”demokratisoitumisen kolmannen aallon” jatkumisesta (Huntington 1991), samoin demokratiasta ”yleislääkkeenä erilaisiin poliittis-hallinnollisen järjestelmän oireisiin” (Lipset 1994, 16). Dramaattisimmin ajan hengen tiivistä Francis Fukuyama, jonka menestysteos *The End of History* (1992) vakuutti liberalismien ideologista voittoa kommunismista, tarkastellen sitä ”historian loppuna”. Vaikka Fukuyaman ajatus markkinademokratiasta ”viimeisenä kehitysvaiheena” herätti ja herättää monenlaisia tunteita ja kärjekästä kritiikkiäkin, siitä muodostui politiikan tutkimuksen klassikko aikalaisarviona.⁴ Sittemmin markkinademokratiaan siirtyminen ei edennytäkään maailmassa kulovalkean lailla: 1990-luvulla Jugoslavian hajoamissodat olivat yksi esimerkki nousevasta nationalismista, syyskuun yhdennentoista päivän terrori-iskut vuonna 2001 merkki 2000-luvulla nousevasta länsivihamielisestä uskonnollisesta fundamentalismista. Uudeksi jakolinjaksi muodostui erottelu vahvojen ja heikkojen valtioiden välillä, potentiaalisen heikkouden heijastuessa valtion poliittis-taloudellisesta kehitysvajeesta, ennen kaikkea sen poliittis-hallinnollisten instituutioiden epävakauksesta. Tämä näkyi demokratiakorosteisen tutkimussuuntauksen kasvavana huomiona etenkin kehitysvajeisiin autokratioihin sekä niin sanottuihin sekamalleihin, jälkimmäisten edustaessa uutta, globaalinkin ymmärrettyä ongelmaa (ks. esim. Carothers 2002). Mikä turvaisi demokraattisen regiimin vakiintumisen valtiossa? Edellyttäisikö toimivan demokratian ja markkinatalouden juurruttaminen sittenkin jonkinlaisia jaksottamista edeltävän valtionrakennusvaiheen kautta?

Vaikka aihealueen tutkimuksen taustalta löytyy usein teoreettinen valtio ensin -ajatus (engl. *stateness first*, ”no state, no democracy”: Linz ja Stepan 1996; ks. myös Berg-Schlosser 2015, 337), onnistunut poliittis-hallinnollisen järjestelmän kehitys tulkitaan suuntauksen ideaalimalleissa vahvan demokratiavetoiseksi, vähintäänkin riittävän yhtäaikaaisesti jaksottuvaksi tandemiksi (kilpailevista valtionrakennuksen jaksotusnäkemysistä ks. Mansfield ja Snyder 2007, 5; Bogaards 2010, 477–479; Mueller 2014, 50–54). Ainakaan demokratisoitumisen ei tulisi jäädä liikaa jälkeen valtiollisesta kehityksestä, mikä olisi riskialtista, niin poliittisesti kuin moraalisesti.

Universaaliin arvopohjaan nojautuva liberaalidemokratia mielletään suuntauksen puitteissa ensisijaiseksi ja pohjimmitaan ainoaksi legitimiiksi hallinnan muodoksi, ja sitä kautta valtion vahvuuden ja vakauden viimekätiseksi edellytykseksi. Demokratian näet nähdään mahdollistavan

parhaiten poliittisen järjestelmän sisäisen kritiikin ja kilpailun (engl. *self-contest*), mikä tekee siitä muita järjestelmiä vakaamman sekä valtiosta vähemmän alttiin pakkovaltaan ja konflikteille (esim. Armstrong 2009, 403–405; ks. myös Berg-Schlosser 2015). Saman oletetaan pätevän demokraattisten valtioiden ulkosuhteisiin (ks. demokraattisen rauhan teoriasta esim. Bogaards 2010, 477–478). Periaatteessa kaikki paitsi vakiintuneet demokratiat mielletään potentiaalisesti epävakaaiksi, ”välitilassa” oleviksi valtioiksi (kehitysprosessiaan aloittelevista valtioista sekä ns. sekajärjestelmistä ks. esim. Mansfield ja Snyder 2007, 5–6). Tämän ajattelun mukaan demokratian ja valtion kytkösdynamiikkaa tulisikin ensi sijassa selittää demokratiavetoisesti ja/tai demokratisoitumisprosessin kautta, demokratian ehdoilla, yleispätevältä pohjalta. Markkinatalous ymmärretään demokratian rinnakkaisena valtion vahvistajana.

Suuntauksen demokratiakorosteisuus ilmenee myös demokratian ja valtion määritelmistä, etenkin epäteoreettisemmassa ja käytännönläheisessä tutkimuksessa, jossa liberaali demokratia ja vahva valtio samaistetaan helposti toisiinsa. Näin tapahtuu erityisesti prosessitasolla, demokratisoitumisen ja valtionrakennuksen teoreettisten määritelmien, mallien ja osatekijämittareiden näyttäytymässä vahvan demokratiakeskeisinä (esim. Linz ja Stepan 1996; Bratton ja Chang 2006). Demokratian ja valtion kytkös ymmärretään ensisijaisesti induktiivisesti, todennettavana poliittis-hallinnollisen systeemin vahvuutena tai heikkoutena. Kytköksen arviointi tai mittaaminen tapahtuu kuitenkin normatiivisen oletaman pohjalta: koska demokratiakäsitys universalisoidaan, läntisten demokratiateorioiden ja -käsitteistön oletetaan soveltuvan vähäisin, esimerkiksi kehityksen jaksottumisen muutoksin myös vasta muotoutuvien demokratioiden tarkasteluun (ks. Levitsky ja Way 2010, 27–32; vrt. näkemykset demokratiakorosteisen tutkimuksen historiattomuudesta, O’Donnell 2001). Vastaavasti demokratian ja markkinatalouden positiivinen keskinäiskytkös otetaan yleensä jotakuinkin annettuna – sitä teoretisoidaan tai tarkastellaan kriittisesti vain harvoin (ks. Seawright 2019).

Demokratisoituminen esitetään tyypillisesti neutraalina tilastollisena faktana. Kansainväliset indeksit tekivät muun muassa tässä tutkimuksessa 1990-luvun taitteessa läpimurron indikaattoritilastojen rinnalle poliittisen kehityksen ykkösmittareiksi. Ne mahdollistavat laajat vertailujoukot ja pitkät aikaskaalat sekä maailman eri maiden luokittamisen erilaisiin demokratia- ja valtiollisen kehityksen asteisiin, siten myös maiden/maajoukkojen paikantamiseen kehityksen mukaan (esim. Przeworski ym. 2000; Bäck ja Hadenius 2008). Indeksien suosio kytkösanalyysissä lienee osaltaan lisännyt politiikan tutkimuksessa usein esiintyvää palapelimäistä ja luettelomaista ajattelua demokratiasta sekä valtiosta ”osatekijöiden systeeminä”. Tältä pohjalta demokratian ja valtion kytköstä tarkastellaan pääasiassa mitattavana ja tilastollisen vertailun tarkoituksiin hyvin luontuvana asiana liberaaleista ideaaleista käsin, kytkösdynamiikkaa ja sen merkitystä mainittavasti käsittelemättä. Demokratian osatekijöistä poliittisen regiimin edustuksellisuus – erityisesti mitattavissa ja arvioitavissa oleva, dikotomisesti määritelty ”vaalien reiluus ja kilpailullisuus” – näyttää tutkimuksen keskiössä, erinäisillä vapauksilla täydennettynä (Bogaards 2010). Demokratian määrittämisestä muotoutuu tällöin usein prosessuaalista/minimalistista tulkintaa suosiva.

Demokratiakorosteinen suuntaus fokusoituu pääasiassa nuoriin muotoutumisvaiheen systeemiin tai kehitysongelmaisten ja epävakaiden maiden jälkeensä jääneisyyden selittämiseen, sekä demokraattisten ja ei-demokraattisten poliittisten toimijoiden ja ryhmien toimintaedellytyksiin tällaisissa puutteellisiksi ymmärretyissä järjestelmissä. Huomion keskiössä ovat monesti myös

ulkoisten toimijoiden edellytykset edistää demokratisoitumista ja markkinatalouteen siirtymistä taloudellisen tuen tai ehdollistamispolitiikan avulla (esim. Levitsky ja Way 2010). Kriittisemmässä demokratiakorosteisessa tutkimuksessa (esim. ”Conflicting objectives in democracy promotion” -teemanumeron [*Democratization* 19:3/2012] artikkelit, ks. Grimm ja Leininger 2012) kylläkin korostuvat esimerkiksi kansallisuuskysymyksiin, monietnisyyteen ja sisäsyntyiseen separatismiin sisältyvät riskitekijät.

Edellä kuvattujen tutkimusasetelmien puitteissa kohdemaat näyttävät helposti passiivisina objekteina, ikään kuin ”hoitoa tarvitsevana potilaina” (Manjikian 2008), näin varsinkin maatapausten laadullisessa vertailussa. Esimerkiksi klientilismien ja korruption tapaiset lieveilmiöt ymmärretään lähtökohtaisesti sekä heikon valtion että heikon demokratian oireina, mutta parhaana lääkkeenä niihin nähdään demokraattisten käytäntöjen omaksuminen, eikä niinkään valtion vahvistaminen. Lähimpänä ideaalityyppiä olevien liberaalien demokratioiden oloihin ei kiinnitetä suuntauksen tutkimuksessa huomiota läheskään samassa mitassa.

PERUSOLETTAMIEN PROBLEMATISOINTI – VALTIO-DEMOKRATIA -KYTKÖS

Demokratian universaalia asemaa, varsinkaan sen liberaalin muodon ideaalisuutta, ei voi läntisessä maailmassa enää 2020-luvun järjestelmäkonfliktien aikana ottaa annettuna. Poliittikan tutkijoiden keskuudessa vallitsee laajalti konsensus demokratian taantumasta – puhutaan jopa ”autokratisoitumisen kolmannesta aallosta” (Lührmann ja Lindberg 2019). Freedom House-, V-Dem- ja muiden vastaavien kansainvälisten indeksien perusteella⁵ voidaan havaita demokratian kärsineen 2000-luvun puolivälin jälkeen laskutrendistä. Etenkin moni nuori demokratia on menettänyt kehitysvoimaansa autoritääristen vastavaikutusten puristuksessa.

Tässä kontekstissa demokratiakorosteinen kytkösanalyysi on saanut vakavan haastajan. Uusi, 2010-luvun kuluessa ilmaantunut – nykykeskustelua julkaisumäärien perusteella jopa dominoiva – tutkimussuuntaus pyrkii kääntämään demokratian ja valtion kytköksen analyysin korostetun valtiolähtöiseksi. Tämä suuntaus näkee sekä liberaalin demokratian että demokratisoitumisprosessin riippuvaisempina valtiosta kuin mitä demokratiakorosteinen suuntaus on halunnut myöntää, olkoonkin että myös haastaja näkee demokratian perimmäiseksi käytännön päämääräksi. Myös liberaalin markkinademokratian aiempi puolestapuhuja Francis Fukuyama (2013, 6) toteaa demokratian olevan toki luontainen hyvä, mutta hän lisää, että legitimitetti (tai sen puute) voi myös kummuta valtion suoriutumisesta.

Edellä mainitun *Democratization*-lehden vuoden 2014 teemanumeron vauhdittama keskustelu korostaa uusien kysymyksenasettelujen tarvetta: Näitä ovat esimerkiksi kysymys kytköksen jännitteisyydestä versus harmoniasta, sekä kysymys valtio- ja demokratiakehityksen optimaalisesta jaksottumisesta, järjestelmän vakiintumista edistäen. Millä tavoin ja miksi eri maiden kehityspolut poikkeavat toistaan näissä suhteissa? Näkemysten moninaisuus kuvastaa teorian ja tutkimuksen edelleen kehittämisen tarvetta. Niinpä esimerkiksi Mazzuca ja Munck (2014, 1222–1223; vrt. myös Fukuyama 2015, 11–12) toteavat, että yleisen tason teoria valtion ja demokratian suhteesta puuttuu. Samaten puuttuvat kelvolliset, tarkoituksenmukaisiin mittareihin nojautuvat testit kilpailevien perspektiivien välisten erimielisyyksien empiiriseksi ratkaisemiseksi. Mutta vaikka kyseinen teemanumero teoreettis-metodologisesti kirjavine artikkeleineen

peräänkuulutti kriittisempää demokratian ja valtion kytköksen tarkastelua joka kantilta (ks. Andersen ym. 2014, 1204), näyttää tuo keskustelu sittemmin urautuneen vahvasti valtio edellä -ajattelua suosivaksi. Voidaankin siis perustellusti puhua uudesta kytkös-suuntauksesta. Metodologisesti sillä on ollut selvän peruspositivistinen leima, kriittistä arvovapaata ”tieteellisyyttä” tavoitteleva, induktivismia painottava tutkimusote.

Valtiokorosteisessa suuntauksessa mitataan yleensä *demokratian/autokratian riippuvuutta valtiosta*, keskiössään poliittis-hallinnollisen järjestelmän systeemit tai osatekijät, niiden väliset rakenteet ja prosessit sekä eri maiden järjestelmien suoriutumisen ulkoinen vertailu. Verrataan esimerkiksi valtiolliselta ja demokratiakehitykseltään mallikelpoisimpia maita heikommin kehittyneisiin, ongelmatapauksiksi ymmärrettyihin (esim. Pohjoismaiden vanhat demokratiat verrattuna nuoriin Baltian demokratioihin, ks. Saarts 2019). Valtiota, demokratiaa ja näiden kehitystä tarkastellaan ensisijaisesti yksittäisten muuttujien tai osatekijöiden ja näiden keskinäisyyksien kautta, edellä käsitellyn demokratiakorosteisen suuntauksen tapaan demokratia enimmäkseen minimalistisesti määrittäen. Tämä määrittely perustellaan esimerkiksi muuttujien riittävällä erottamisella toisistaan (Andersen ym. 2014). Valtion ja/tai demokratian, kuten niiden välisen kytköksenkin, määrittely systeemitasolla jää usein lukijan tehtäväksi. Fokus on demokratiapainotteista suuntausta korostuneemmin poliittisen järjestelmän sisäisissä kehitystekijöissä, eikä niinkään siihen ulkoapäin vaikuttamisessa.

Valtiokorosteisen kytkös-keskustelun fokuksessa ovat olleet valtion vahvuuteen ja toimivuuteen kohdistuvat ”kapasiteettikysymykset” (engl. *state capacity*): Esimerkiksi valtion institutionaalinen kehitys on saattanut jäädä jälkeen demokratian kehityksestä, eikä valtio tällöin yllä täyttämään kansalaisten vaatimuksia (demokraattisesta) vastuunalaisuudesta (Fukuyama 2015, 11–20). Puhutaan paljon myös poliittis-taloudellisista resursseista ja niihin käsiksi pääsystä, talouden, valtion ja demokratian välisen kytkeytymisen merkitystä painottaen (ks. Ademmer ym. 2020). Kapasiteettiteeman korostuessa ei yllätä, että kytkösanalyysiin usein sisällytetään taloudellisen kehityksen mittareita (BKT, taloudellinen kasvu jne.). Tällöin valtion ja demokratian vahvuus ja toimivuus tulkitaan ainakin osittain riippuvaiseksi toimivasta markkinataloudesta, joskin taloudellinen ja muu kapasiteetti voivat edesauttaa regiimin vakautumista legitimitetistä riippuvaisessa demokratiassa ja pakkovaltaisessa autokratiassa eri tavoilla (vrt. Fortin 2012; Andersen ja Krishnarajan 2019). Kuitenkin valtion kapasiteetin ja toimivan markkinatalouden yhteinen suhde poliittiseen vakauteen yleensä hahmotetaan selkeän lineaarisena (vrt. Andersen ja Krishnarajan 2019; Ademmer ym. 2020, 194). Analyysin logiikka on suhteellisen suoraviivaista: jos valtiolta ei löydy riittävää poliittista ja taloudellista kapasiteettia, edellytykset demokratian omaksumiselle, ainakin sen vakiintumiselle, ovat heikot. Huomioimatta jää usein se näkökohta, ettei kapasiteetti automaattisesti takaa kykyä tehokkaasti hyödyntää sitä, vaan kykyyn sisältyy kapasiteetin lisäksi aikomus ja tahto.

Ensisijaisesti empiriasta johdetun teorianmuodostuksen myötä valtiokorosteisen suuntauksen analyysi fokuksittuu luontevasti siihen, missä nähdään yleistämismahdollisuuksia. Lähestymistapa suosii tilastopohjaisia kausaali- ja vertailuasetelmia, laajoja empiriisiä aineistoja (historialliset datapankit, kansainväliset demokratia- ja valtioindeksit, tilastodata jne.) sekä kvantitatiivisia analyysimenetelmiä. Kytköksen osatekijöitä ja/tai niiden välistä dynamiikkaa tarkastellaankin tyypillisesti riippuvina ja riippumattomina muuttujina, joiden kautta pyritään paljastamaan kytköksen kausaalisia lainalaisuuksia, näin usein myös laadullisissa analyyseissä.

Samalla kytköstä ja sen kausaalisuutta tarkastellaan valtiovetoisesti historiallisena jaksotus- ja/ tai rytmityskysymyksenä (engl. *democratic sequencing*; esim. Fukuyama 2015; Mazzuca ja Muck 2014).

POST-DEMOKRATIAN JA VALTION KYTKÖS: ESIIN NOUSEVA SUUNTAUS?

Valtaosa länsimaistakin näyttää jäävän kohtuullisen etäälle peräänkuuluttamistaan liberaalin demokratian ja valtion ideaalimalleista. Lisäksi kansallinen ja ylikansallinen limittyvät enenevästi toisiinsa, erityisesti EU:n puitteissa, häivyttäen näin valtion ja poliittisen regiimin perinteisiä rajoja. Vaikka markkinademokratian ideologinen voitto vaikuttaakin demokratia- ja valtiokorosteisen kytköstutkimuksen mukaan edelleen kiistämättömältä, ja vaikka sosiaalinen media ja muut teknologiset innovaatiot ovat periaatteessa tarjonneet uutta alustaa demokraattiselle mobilisaatiolle, kansalaisten osattomuuskokemuksen julkisten asioiden hoidossa on raportoitu kasvaneen. Ajatusta länsimaisen liberaalin demokratian ja valtion mallien ideaalisuudesta, saati universaalisuudesta ja lopullisuudesta tulisi nykyoloissa tarkastella kriittisemmin, päivitetyn teoreettisen rakennelman pohjalta. On esimerkiksi avoin kysymys, missä määrin demokraattisen valtion vakaus ja toimivuus (ja moderni markkinatalous) ovat näihin nimenomaisiin malteihin sidoksissa.

Post-demokratia -termi ilmaantui laajemmin aihealueen keskusteluun syyskuun yhdeksäntenä päivänä terrori-iskujen, digitaaliteknologian murroksen ja presidentti George W. Bushin uudelleenvalinnan myötä 2000-luvun alussa. Termin vakiinnutti käyttöön Colin Crouch vuonna 2004 julkaistulla *Post-democracy* -teoksellaan. Hän totesi länsimaisen liberaalin demokraattisen kansallisvaltion muuttuneen varjoksi itsestään globaalin ja kansallisen päätöksenteon limittymisen, neoliberalien markkinaeliittien hegemonian sekä kansalaisten poliittisen identiteetin hämärtymisen ristipaineissa (ks. Crouch 2020, ix, xiv, 17.) Crouchin vuoden 2020 päivittyneessä tulkinnassa valtion rooli korostuu demokratiaa suojaavien ja ylläpitävien instituutioiden ylläpitäjänä, mutta globaali poliittis-taloudellinen kehitys on osittain sen ulottumattomissa: julkisten ja yksityisten intressien limittyminen lisää potentiaalia liberaalin demokratian sekä edustuksellisuuden ja oikeusvaltion periaatteiden vastakkaisuuksille, merkiten samalla korruption määrityksen kaventumista (emt. 6, 12–21).

Post-demokratialla ja vastaavilla termeillä, kuten ”puutteelliset demokratiat” (engl. *defective democracies*; Merkel 2004) ja ”demokratian kaventuneet alatyypit” (*diminished subtypes of democracy*; Offe 2003; ks. myös Merkel 2014), on haluttu tarjota demokratian ja ei-demokratian välisen erottelun dominoimaan tutkimusalan keskusteluun ikään kuin kolmas tie. Aikakausien ja regiimien luokittavan rajaamisen sijaan tulisi analysoida demokraattisen valtion muovautumista ajan saatossa. Tähän liittyvät Crouchilla (2020, 5–6) ajatukset liberaalista demokratiasta ”laskusuuntaan kääntyneenä historiallisena paraabelina” sekä ”uudesta demokraattisesta hetkestä” edellytyksenä demokratian mahdolliselle uudelleen suuntautumiselle. Kahdesta edellä käsitellystä kytkös-suuntauksesta poiketen tarkastelun fokus onkin tässä liberaalin demokraattisen valtion kehitystekijöiden ja -edellytysten sijaan vakiintuneiden länsimaisten järjestelmien kriittisessä tarkastelussa, analyysin kohdistuessa etenkin kapitalismin ja demokratian keskinäiseen tasapainoon tai jännitteeseen, kuten myös julkisen toiminnan muutokseen ja sen seurauksiin

edustukselliseen demokratiaan nojaavalle valtiolle (Merkel 2014; Hurrelmann, 2014; Crouch 2019). Post-etuliitteinen demokratia mielletään herkästi epätäydelliseksi tai puutteelliseksi demokratian versioksi (engl. *defective version of democracy*).

Valtaosin termi ymmärretään Crouchin tapaan kielteistä kehitystä kuvaavaksi – kyseessä on dynaamisuutensa menettänyt näennäinen tai anti-demokratia. Tätä kehitystä vastaan tulee pian toimia, demokratisoitua uudelleen, ennen kuin on liian myöhäistä. Taustalta löytyy argumentti vallan keskittymisestä pienille, epäedustuksellisille ryhmille, esimerkkinä ”globaalifirmojen johtoportaiden ja kansallisten hallitusten toimintojen kytkös” (ks. Pabst 2016, 91). Samaten saatetaan puhua ”liberaalin demokratian mutaatiosta uusiin illiberaalin autoritarismin muotoihin” (emt.). Monesti termillä viitataan myös ”jo menneeseen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden aikakauteen”, joskin ehkä mutkat suoriksi vetävän moraalishistoriallisen päättelyn pohjalta (ks. Blühdorn ja Butzlaff 2020, 372–375).

Pieni osa kytkös-tutkijoista kuitenkin suhtautuu termiin neutraalisti, jopa positiivisesti, ymmärtäen post-demokratian poliittiseksi mahdollisuudeksi, kenties jonkin uuden, reilumman politiikanteon muodon aluksi reaalidemokratian näyttäytyessä epätodellisena tai toteutumattomana, ainakin rakenteellisesti viallisena (esim. Martel 2015). Post-demokratia voidaan myös nähdä jonkinlaisena käytännön vastauksena edustuksellisuuskysymyksiin sekä globalisaation haasteisiin (esim. Hurrelmann 2014, liberaalin demokratian edellytyksistä eriytyä kansallisvaltiosta EU-kontekstissa). Demokratian ja valtion kytköksen tarkastelu yksinomaan ylivaativia ideaalimalleja vasten ei voikaan antaa erityisen osuvaa kuvaa maiden poliittisesta kehityksestä tai siitä, minne sitä kannattaisi ja pitäisi ohjata. Tähän haasteeseen vastaa esimerkiksi *Democratization* -lehden teemanumero ”Democratization beyond the Post-Democratic Turn” (2020/3), käsitellen demokraattisten arvojen ja instituutioiden käynnissä olevaa muutosta sekä uusia poliittisen osallistumisen muotoja (ks. Blühdorn ja Butzlaff 2020, 370).

Post-democracy-suuntauksen hahmottamista vaikeuttaa sen metodisen ja empiirisen kohdentumisen kirjavuus. Voidaan kuitenkin sanoa kytkös-relevanttien kysymysten tarkastelun tapahtuvan siinä enimmäkseen systeemitasoisena, historiasta tai nykyoloista lähtevän tulevaisuusanalyysin puitteissa. Vaikka termin empiirisen soveltamisen voidaan ajatella edellyttävän riittävän vahvan demokratian ja valtion (ja markkinatalouden) olemassaoloa, ei niiden kytkös vakiintumisvaiheessaankaan edusta tälle suuntaukselle mitään täydelliseen harmoniaan asettunutta ja/tai korvaamatonta välttämättömyyttä, vaan muutosaltista ilmiötä. Tarkastelukulma on kahdesta edellä käsitellystä suuntauksesta poiketen ennemmin kehityshistoriaa kriittisesti peilaava tai vaihtoehtoisesti tulevaisuusuhkia ja -potentiaaleja nykytilanteen pohjalta hahmottava, kuin tiettyä finaalista kehityspolkua päätöstiloiheen valaisemaan pyrkivä.

SYNTEESI

Katsaukseni tarkoituksena on ollut identifoida demokratian ja valtion kytköksen nykytutkimuksen huomattavimmat suuntaukset sekä arvioida niiden osuvuutta ja keskinäisiä suhteita. Analyysin lähtökohtien ja kytkös-dynamiikan hahmotuksen perusteella aineistosta erottui kolme pääsuuntausta, kaksi verraten vakiintunutta ja selväpiirteistä, yksi vakiintumattomampi ja tulkinnanvaraisempi:

Taulukko 1. Tutkimussuuntausten synteesi

	Demokratiakorosteinen suuntaus	Valtiokorosteinen suuntaus	Post-demokratia-suuntaus
Asema tutkimusalalla	laskeva	nouseva	kenties nouseva
Lähestymistapa	universalismi – idealismi	kompetenssi – mittaaminen	historiallisuus – trendit (-/+)
Teoreettinen fokus	normatiivinen: kytkös-reformit	tieteellinen: kytkös-yleistyks	kriittinen/kuvaileva: kytkös-muutos
Hahmottuva kytkös-dynamiikka	demokratiavetoinen valtionrakennus	valtionrakennuksesta riippuva demokratiakehitys	demokraattisen valtion reaalin/potentiaalinen kehitys

Periaatteessa kaikki kolme tutkimussuuntausta lähtevät tarkastelemaan kytkös-kysymystä samojen länsimaisten demokratian ideaalien kautta, samoin ”valtio ensin” -olettan pohjalta. Konkretian tasolla kaksi ensimmäistä suuntausta lähestyvät kysymystä näiden ideaalien toteutumisesta empiirisesti todennettavana poliittis-hallinnollisen järjestelmän vahvuutena/heikkoutena, päämääränä demokratisoitumisen ja valtionrakennuksen edellytysten mallintaminen. Demokratiakorosteinen suuntaus kuitenkin tekee tämän vahvan idealistis-normatiivisen olettan, usein käytännön poliittisen agendankin pohjalta, liberaalien demokraattisten arvojen universalisointia tavoitellen. Huomio suuntautuu tällöin poliittis-hallinnollisen järjestelmän puutteellisuuden tai jälkeenjääneisyyden selittämiseen sekä poliittis-taloudellisen siirtymän edellytysten valaisemiseen. Valtiokorosteinen suuntaus taas pyrkii revisioimaan ensimmäitun teoreettiset ja empiiriset olettamukset positivistis-induktiiviseen lähestymistapaan nojautuvalla demokraattisen poliittis-hallinnollisen järjestelmän sisäisten kehitystekijöiden ja -edellytysten, ”järjestelmän kompetenssin”, mittaamisella. Tällöin huomio siirtyy demokratian ongelmamaista ideaalitapauksiin, laajapohjaisiin empiirisiin vertailuasetelmiin sekä yleistämismahdollisuuksien etsintään. Kriittisempänä näyttäytyvä post-demokraattinen suuntaus ottaa sen sijaan käänteisen, teorialähtöisen tarkastelukulman, lähestyen kytköstä empiirisesti mitattavan optimaalisuuden sijaan historiallisena, muutosalttiina ilmiönä (tai filosofisena kysymyksenä). Hylätessään yleistävän kytkös-mallin rakentamispäämäärän tämä suuntaus yleensä kohdistaa deduktiivisen, usein normatiivisenkin analyysin vahvaksi käsitetyn demokraattisen järjestelmän sisäisten tai ulkoisten kehitystrendien määrittämiseen ja niiden kritiikkiin.

Poikkeavien analyttisten lähtökohtien myötä myös kokonaiskuva kytkös-dynamiikasta hahmottuu kolminaiseksi: Ensimmäinen suuntaus hahmottaa tämän dynamiikan demokraatiavetoiseksi. Toimiva vallankäyttö ja vakaus edellyttävät valtiolta riittävää legitimitettä ja kapasiteettia, mitkä sille parhaiten tarjoavat juuri (länsimaiseen) yleispäteväksi ymmärrettyyn malliin perustuvat liberaali demokratia ja markkinatalous. Nämä usein samaistetaan vahvaan (ei ”liian” vahvaan) valtioon, ottaen siten systeemien ja prosessien keskinäisdynamiikka ikään kuin annettuna. Tähän toinen suuntaus pyrkii vastaamaan lähestymällä kytkös-dynamiikkaa

realistisemmin, kausaalisen riippuvuus- ja jaksotuskysymyksenä, asettaen tarkastelun keskiöön demokratian/autokratian riippuvuuden valtionrakennuksesta (vrt. ajatus demokratiasta ”riippuvana muuttujana”). Suuntaus korostaa valtiolähtöisyyttä, joskaan ei välttämättä valtiovetoisuutta – jos valtiolta ei löydy riittävää poliittista ja taloudellista kapasiteettia, edellytykset demokratian omaksumiselle, ainakin sen vakiintumiselle, ovat suuntauksen mukaan heikot. Valtion ja demokratian vahvuus tulkitaan ainakin osittain riippuvaiseksi toimivasta markkinataloudesta, erilaisten taloudellisten kapasiteettimittareiden korostuessa analyysissa. Kolmas suuntaus puolestaan hylkää valtion ja demokratian suhteen muna-vai-kana -tyyppisen ongelmanasettelun katsoen, ettei näiden kytkeytyneisyys vakiintumisvaiheessaankaan edusta täydelliseen harmonian tilaan asettunutta, korvaamatonta välttämättömyyttä. Kytkös-dynamiikka hahmottuu sille ensisijaisesti systeemitasolla, demokraattisen järjestelmän reaalisen ja potentiaalisen kehityksen kontekstuaalisen tarkastelun kautta. Keskiössä on kapitalismin ja demokratian keskinäinen tasapaino tai jännite sekä muuttuvan julkisen toiminnan seuraukset edustukselliseen demokratiaan nojaavassa valtiossa. Kytkös-dynamiikka piiryy pääosin esiin demokraattisen valtion heikentymisenä, jopa vaarallisena mutaationa, mutta vaihtoehtoisesti myös neutraalimmin/positiivisemmin järjestelmän evoluutiona erilaisten sisäisten tai ulkoisten kehitystrendien seurauksena.

Kaksi ensimmäistä vakiintuneempaa suuntausta – demokratiakorosteinen sekä valtiolähtöisempi – näyttävät lähestymistapansa osalta peilikuvamaisesti toistensa idealistisempänä ja realistisempänä käännoksenä. Julkaisumäärien valossa keskustelua nykyisin dominoiva valtiokorosteinen osapuoli tarjoaa tiukan positivistiseen, laajapohjaista ja vetovoimaista massadataa suosivaan empirismiin nojaavaa ”tieteellisempää” metodologiaa, sekä systemaattisempaa ja positivistisesti ajatellen objektiivisempaa analyysia kuin muut suuntaukset. Tämän suuntauksen nousevaa suosiota saattaa selittää myös sen suosikkimuuttujan, valtion kapasiteetin, osoittamiseksi helposti saatavilla olevien mittareiden runsaus. Sijaa tässä suuntauksessa on toki myös laadullisella tapausten vertailulla sekä deduktiivista ja induktiivista lähestymistapaa yhdistävällä teoretisoinnilla. Kolmas, post-demokraattinen suuntaus näyttää edellisiä hajanaisempana, eivätkä valtavirtasuuntausten edustajat useinkaan huomioi sen relevanssia ja merkitystä kytkös-tutkimukselle. Tämä selittyy osittain post-democracy -tutkimuksen omaleimaisella, valtavirtasuuntausten ideaalimalliajattelua haastavalla lähestymistavalla sekä vähäisemmällä kiinnostuksella kehitys- ja vakauspoliittisiin käytännön kysymyksiin. Sen oma kytkös-relevantti keskustelu on kuitenkin lisääntymään päin, joten siitä voi perustellusti puhua nousevana suuntauksena. Kovinkaan selkiintyneenä tämän suuntauksen hahmoa ja fokusta ei voi kuitenkaan vielä pitää. Historiaa se vaikuttaa käsittelevän ehkä liikaakin jossitellen ja aineistojaan verraten vapaasti poimien.

Mikään ei toki estä ajattelemasta, että nykyolot edustavat poliittisen kehityksen päätepistettä, jota kytkös-tutkimuksellakin peilataan. Nähdäkseni tälle tutkimukselle olisi kuitenkin eduksi demokratian ja valtion sekä niiden yhteyden hahmottaminen jatkuvasti muutosalttiina kokonaisuutena, näiden järjestelmien potentiaaliin positiivisiin ja negatiivisiin lieveilmiöihinkin huomiota kiinnittäen. Samoin kahden valtavirtasuuntauksen empiirinen fokus näyttää turhanakin kahtiajakautuneelta, jopa mustavalkoisesti ongelma- tai ideaalitapausten tarkasteluun keskittyvältä, suuren osan sellaisista valtiotapauksista sivuuttavalta, joilla on joitakin demokraattisia rakenteita ja käytäntöjä, mutta joita ei kuitenkaan voida pitää riittävän vakaina ja vahvoina

demokratioina. Sanottuun tapaan kaivattaisiinkin ideaalimallien sekä niiden kritiikin rinnalle demokratian ja valtionrakennuksen muuttuvien poliittisten merkitysten, niiden kytköksen luonteen sekä konkreettisen kytkös-politiikan teoreettis-empiiristä tarkastelua.

VIITTEET

1. Latinalais-suomalaisen sanakirjan (ks. Streng 2006, 484, 489) mukaan latinan *nectō*-verbiin pohjautuvalla *nexus*-ilmauksella voidaan viitata muun muassa kierrokseen, liitokseen tai yhteyteen. Vaikiintuneen suomenkielisen käännöksen puuttuessa aihepiirin tutkimuksesta päädyin kääntämään termin tässä katsauksessa ”kytkökseksi”, mikä heijastanee selvimmin nexus-tutkimuksen teoreettista fokusta.
2. Haluan kiittää professori Tapio Rauniota, 23.9.2019 Tampereen yliopistolla kokoontunutta valtiopoliittisen tutkijaseminaaria sekä *Politiikka*-lehden toimitusta tätä katsaustani koskeneista hyödyllisistä kommentteista.
3. Mainituista hakukomennoista lyhenne ”ab” edellyttää hakusanan sisältyvän lähdeartikkelin abstraktiin, ”ti” vastaavasti otsikkoon.
4. Fukuyama sittemmin luopui neokonservatismi-teesistään sen saatua Yhdysvaltain presidentti George W. Bushin politiikan takia uuden luonteen, omaksuen tilalle ”realistisen wilsonismin” (ks. Fukuyama 2007, xxxi–xxxii). Fukuyaman uudempia kytkös-näkemyksiä tuon esiin katsauksen kolmannessa luvussa.
5. Esim. Freedom House *Freedom in the World 2020* -indeksi/raportin perusteella vuoteen 2019 saakka demokraattiset vapaudet ovat globaalisti laskeneet jo 14 vuotta peräkkäin kaikissa regiimityypeissä, ks. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>. Vastaavan suuntaisia tuloksia 2010-luvun osalta tarjoaa myös V-Dem *Liberal Democracy Index*, ks. <https://www.v-dem.net/en/data/data-version-10/>.

LÄHTEET

- Ademmer, Esther, Langbein, Julia ja Börzel, Tanja A. 2020. Varieties of limited access orders: the nexus between politics and economics in hybrid regimes. *Governance* 33, 191–208. <https://doi.org/10.1111/gove.12414>.
- Andersen, David ja Krishnarajan, Suthan. 2019. Economic crisis, bureaucratic quality and democratic breakdown. *Government and Opposition* 54:4, 715–744. <https://doi.org/10.1017/gov.2017.37>.
- Andersen, David, Møller, Jørgen ja Skaaning, Svend-Erik. 2014. The state-democracy nexus: conceptual distinctions, theoretical perspectives, and comparative approaches. *Democratization* 21:7, 1203–1220. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.960206>.
- Armstrong, David A. II. 2009. Measuring the democracy-repression nexus. *Electoral Studies* 28:3, 403–412. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2009.05.007>.

- Berg-Schlosser, Dirk. 2015. The emergence of democracy: forces and counter-forces. *Government and Opposition* 50:3, 336–363. <https://doi.org/10.1017/gov.2015.1>.
- Blühdorn, Ingolfur ja Butzlaff, Felix. 2020. Democratization beyond the post-democratic turn: towards a research agenda on new conceptions of citizen participation. *Democratization* 27:3, 369–388. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1707808>.
- Bogaards, Matthijs. 2010. Measures of democratization: from degree to type to war. *Political Research Quarterly* 63:2, 475–488. <https://doi.org/10.1177/1065912909358578>.
- Bratton, Michael ja Chang, Eric C. 2006. State building and democratization in sub-Saharan Africa: forwards, backwards, or together? *Comparative Political Studies*, 39:9 1059–1083. <https://doi.org/10.1177/0010414005280853>.
- Bäck, Hanna ja Hadenius, Axel. 2008. Democracy and state capacity: exploring a J-shaped relationship. *Governance* 21:1, 1–24. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2007.00383.x>.
- Carothers Thomas. 2002. The end of the transition paradigm. *Journal of Democracy* 13:1, 5–21. <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0003>.
- Ciepley, David. 2000. Why the state was dropped in the first place: a prequel to Skocpol's 'bringing the state back in.' *Critical Review* 14:2–3, 157–213. <https://doi.org/10.1080/08913810008443557>.
- Crouch, Colin. 2020. *Post-democracy after the crises*. Cambridge: Polity Press.
- Crouch, Colin. 2019. Post-democracy and populism. *The Political Quarterly* 90:1, 124–137. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12575>.
- Fortin, Jessica. 2012. Is there a necessary condition for democracy? The role of state capacity in postcommunist countries. *Comparative Political Studies* 45:7, 903–930. <https://doi.org/10.1177/0010414011428587>.
- Freedom House. 2020. *Freedom in the World 2020: A Leaderless Struggle for Democracy*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2020/leaderless-struggle-democracy>. Viitattu 31.7.2020.
- Fukuyama, Francis. 2015. Why is democracy performing so poorly? *Journal of Democracy* 26:1, 11–20. <https://doi.org/10.1353/jod.2015.0017>.
- Fukuyama, Francis. 2013. Democracy and the quality of the state. *Journal of Democracy* 24:4, 5–16. <https://doi.org/10.1353/jod.2013.0074>.
- Fukuyama, Francis. 2007. *America at the crossroads: democracy, power, and the neoconservative legacy*. New Haven: Yale University Press.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York: Free Press.
- Grimm, Sonja ja Leininger, Julia. 2012. Not all good things go together: conflicting objectives in democracy promotion. *Democratization* 19:3, 391–414. <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.674355>.
- Huntington, Samuel. 1991. *The third wave: democratization in the late twentieth century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Hurrelmann, Achim. 2014. Democracy beyond the State: Insights from the European Union. *Political Science Quarterly* 129:1, 87–105. <https://doi.org/10.1002/polq.12143>.
- Levitsky, Steven ja Way, Lucan. 2010. *Competitive authoritarianism: hybrid regimes after the cold war*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511781353>.
- Linz, Juan J. ja Stepan, Alfred. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation – Southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore: The Johns Hopkins

University Press.

- Lipset, Seymour M. 1994. The social requisites of democracy revisited. *American Sociological Review* 59:1, 1–22. <https://doi.org/10.2307/2096130>.
- Lührmann, Anna ja Lindberg, Staffan I. 2019. A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization* 26:7, 1095–1113. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1582029>.
- Manjikian, Mary. 2008. Diagnosis, intervention, and cure: the illness narrative in the discourse of the failed state. *Alternatives* 33:3, 335–357. <https://doi.org/10.1177/030437540803300304>.
- Mansfield, Edward ja Snyder, Jack. 2007. The sequencing ‘fallacy’. *Journal of Democracy* 18:3, 5–10. <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0002>.
- Martel, James. 2015. Are we ‘post-democratic’ – or have we not (yet) been democratic at all? *Juncture* 22:3, 210–215. <https://doi.org/10.1111/j.2050-5876.2015.00862.x>.
- Mazucca, Sebastián L. ja Munck, Gerardo L. 2014. State or democracy first? Alternative perspectives on the state–democracy nexus. *Democratization* 21:7, 1221–1243. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.960209>.
- Merkel, Wolfgang. 2014. Is capitalism compatible with democracy? *Zeitschrift für Vergleichende Politik-wissenschaft* 8:2, 109–128. <https://doi.org/10.1007/s12286-014-0199-4>.
- Merkel, Wolfgang. 2004. Embedded and defective democracies. *Democratization* 11:5, 33–58. <https://doi.org/10.1080/13510340412331304598>.
- Mueller, John. 2014. Did history end? Assessing the Fukuyama thesis. *Political Science Quarterly* 129:1, 35–54. <https://doi.org/10.1002/polq.12147>.
- O’Donnell, Guillermo. 2001. Democracy, law, and comparative politics. *Studies in Comparative International Development* 36:1, 7–36. <https://doi.org/10.1007/BF02687583>.
- Offe, Claus. 2003. *Die Demokratisierung der Demokratie. Diagnosen und Reformvorschläge*. Frankfurt/Main: Campus Verlag.
- Pabst, Adrian. 2016. Is liberal democracy sliding into ‘democratic despotism?’ *The Political Quarterly* 87:1, 91–95. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12209>.
- Przeworski, Adam, Alvarez, Michael E., Cheibub, Jose A. ja Limongi, Fernando. 2000. *Democracy and development: political institutions and well-being in the world, 1950–1990*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804946>.
- Saarts, Tõnis. 2019. ‘The state–democracy nexus on the Baltic seaboard: the new and old democracies.’ 41 s. ECPR Joint Sessions 11.4.2019, Mons/Belgia. <https://ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=44863&EventID=121>. Viitattu 5.6.2020.
- Seawright, Jason. 2019. Statistical analysis of democratization: a constructive critique. *Democratization* 26:1, 21–39. <https://doi.org/10.1080/13510347.2018.1511540>.
- Streng, Adolf V. (toim.). 2006. *Latinalais-suomalainen sanakirja*. 6 painos. Helsinki: Gummerus.
- V-Dem Institute. 2020. *V-Dem-Dataset – Version 10*. <https://www.v-dem.net/en/data/data-version-10/>. Viitattu 31.7.2020.

KIRJOITTAJATIEDOT

AINO HAKOVIRTA

VTM, LuK, Väitöskirjatutkija

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Tampereen yliopisto